

УДК 37.0:377:78

А. І. Пилипенко
Гадяцьке училище культури

КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування та конкретизація педагогічних принципів, які доцільно комплексно використовувати у фаховій підготовці майбутнього вчителя хореографії. Виокремлено педагогічні принципи, якими найчастіше керуються викладачі хореографічних дисциплін (поєднання традицій і новаторства, системності й послідовності навчання, індивідуалізації та диференціації, наочності, поєднання вербальних і невербальних факторів впливу, руху від простого до складного, багаторазового повторення й варіативності, міцності знань і вмінь, - міжпредметних зв'язків.

Наголошено, що в підготовці вчителя хореографії конкретизація педагогічних принципів дозволяє утворити струнку систему, цілісну єдність, що виявляється в їх тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Тому в практичній діяльності необхідно орієнтуватися не на окремі педагогічні принципи, а на їх систему, яка забезпечує оптимізацію процесуального та змістового перебігу навчальної діяльності студентів-хореографів. Творче використання педагогічних принципів у хореографічній освіті відповідно до конкретних умов навчально-пізнавальної діяльності студентів забезпечує ефективність усього дидактичного процесу підготовки майбутнього фахівця в галузі хореографії.

Ключові слова: педагогічні принципи, майбутній учитель, фахова підготовка, хореографія.

Постановка проблеми. Сьогодні в усьому світі система вищої освіти стає ключовою сферою розвитку суспільства, привертає до себе надзвичайно велику увагу й постійно піддається критиці. У зв'язку з перспективами входження України до Європейського співтовариства і прилученням до Болонського процесу особливої уваги потребують питання якісної підготовки фахівців у вищій школі, у тому числі – учителів хореографічних дисциплін.

Українська педагогічна система перебуває на етапі кардинальних змін і характеризується інтегративними процесами зі зближення з освітніми системами країн зарубіжжя. Модернізація вітчизняної освіти та її входження в європейський освітній простір висуває нові вимоги до підготовки фахівців. Практика показує, що когнітивна парадигма (знання, вміння, навички), що існує протягом багатьох десятиліть у професійній освіті, вже не актуальна. Сьогодні, важливим є не тільки об'єм знань, які отримуються випускником, а й формування в нього вміння ними оперувати. Фахівець повинен бути готовим до змін і вміти пристосовуватися до нових вимог, які висуваються виробництвом і працедавцем, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя [1, 6].

Зміни в структурі та змісті художньо-естетичної освіти потребують розв'язання проблеми фахової підготовки майбутнього вчителя хореографії в єдності загальнокультурної обізнаності, фахово-педагогічних умінь і ціннісного ставлення до танцювального мистецтва.

Аналіз актуальних досліджень. У контексті професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців-хореографів аналізуються проблеми духовного й фізичного розвитку особистості засобами хореографії, передумови виникнення в дітей потреби в танцювальній діяльності, що дозволило дослідникам (О. Бурля, С. Забрєдовський, О. Мартиненко, Б. Стасько, О. Таранцева) розробити та впровадити у практику ефективні форми й методи хореографічної підготовки учнівської та студентської молоді. А. Гройсман, О. Дубогай, С. Філатов розглядають окремі принципи хореографічної роботи.

Наголосимо, що підготовка й професійне становлення вчителя хореографії до майбутньої діяльності має проектуватися й реалізовуватися на базі спеціальних принципів навчання.

У зв'язку з цим **мета нашої статті** полягає в теоретичному обґрунтуванні та конкретизації педагогічних принципів, які доцільно комплексно використовувати у фаховій підготовці майбутнього вчителя хореографії.

Виклад основного матеріалу. На основі узагальнення науково-педагогічного досвіду роботи хореографів І. Антипової, Г. Березової, А. Ваганової, Є. Валукіна, М. Васильєвої-Рождественської, Ю. Григоровича, Є. Зайцева, Р. Захарова, С. Зубатова, В. Уральської та В. Стриганова, С. Темлянцева й С. Темлянцевої, С. Філатова, А. Шульгіної нами було

виокремлено педагогічні принципи, якими найчастіше керуються викладачі хореографічних дисциплін.

- поєднання традицій і новаторства;
- системності й послідовності навчання;
- індивідуалізації та диференціації;
- наочності;
- поєднання вербальних і невербальних факторів впливу;
- руху від простого до складного;
- багаторазового повторення й варіативності;
- міцності знань і вмінь;
- міжпредметних зв'язків.

Конкретизуємо ці принципи.

Принцип поєднання традицій і новаторства передбачає, що для ефективності педагогічного процесу в навчанні хореографії особливу увагу необхідно приділяти турботливому збереженню культурної спадщини народу. Моріс Бежар у своїй книзі «Мить у житті іншого» пише: «Класика – основа будь-якого пошуку, сучасність – гарантія життєвого майбутнього, традиційні танці різних народів – хліб насущний хореографічних пошуків...» [1]. Так, саме в спадщині великих хореографів XIX–початку XX століть радянські балетмейстери виявили невичерпні художні скарби. Щодо сутності справжнього новаторства, то Ю. Григорович визначає його як постійне узагальнення й осмислення попереднього досвіду, синтез, що дає нову якість [2].

Поєднання хореографічного мистецтва з музикою сприяє симфонізації танцю, а з драмою – поглибленню драматичної дієвості танцю й пантоміми. Симфонізм балетної музики та хореографії неабияк оживив музичну драматургію хореографічних номерів, відкривши складні взаємозв'язки між танцювальною та пантомімічною діями, виявив нові можливості танцювального розвитку образів і ситуацій.

Означений принцип вимагає вивчення досвіду видатних педагогів і балетмейстерів у галузі хореографії, проведення підсумкових відкритих уроків з усіх спеціальних дисциплін, творчих показів, іспитів-концертів, інших форм освоєння спадщини. Навчання мистецтву танцю вимагає від педагога ґрунтовних знань традицій, постійного прагнення до оновлення танцювальних форм і стилів.

Принцип системності та послідовності навчання зумовлений логікою науки й особливостями пізнавальної діяльності, яка нерозривно пов'язана з віковими закономірностями розвитку особистості. Принцип передбачає системність як у роботі педагога (постійна робота над собою, опора на знайомі під час вивчення нового матеріалу, вивчення нового матеріалу частинами, фіксування уваги студентів на важливих моментах, продумування системи занять), так і в роботі студентів (систематичне відвідування занять, повторення навчального матеріалу).

Принцип системності конкретизується в хореографічній освіті передбачає зв'язок між опануванням знаннями й послідовним оволодінням танцювальними вміннями й навичками у відповідному логічному порядку. Зважаючи на це, педагог повинен детально продумувати послідовність побудови навчального процесу, створюючи сприятливі умови для оволодіння танцем.

Для створення, розвитку, поглиблення й закріплення зв'язків між окремими танцювальними рухами педагогу під час навчання необхідно послідовно вводити систему взаємозв'язаних тренувальних вправ і завдань, тобто дотримуватися послідовної побудови матеріалу: від навчання елементам танцювальних і окремих хореографічних рухів поступово переходити до танців і груп танців, встановлюючи між ними відповідні зв'язки за складністю елементів, за характером і манерою їх виконання. Завдяки цьому принципу навчальний процес відбувається поетапно: від знань – до умінь, від умінь – до навичок, від вільного повторення й виконання танцювальних схем, рухів, комбінацій, етюдів і танців – до самостійного творення хореографічних образів.

Принцип індивідуалізації та диференціації враховує психофізіологічні особливості й інтереси студентів. Для реалізації цього принципу, на думку О. Дубогай [4], слід створити таку систему навчання, яка б, з одного боку, забезпечувала повноцінний і гармонійний розвиток студентів, розвивала їх здібності, знання, уміння й навички із рухової активності, а з іншого – озброїла педагогів методикою диференційованого педагогічного впливу, заснованою на знаннях про особливості особистості студента, його фізичний розвиток і рухові можливості.

Неправомірно висувати однакові вимоги до всіх студентів, адже результати рухових проявів залежать від їх психологічних, фізіологічних, антропометричних особливостей. Головне, на думку Р. Захарова, щоб

педагог якнайповніше розкрив індивідуальність своїх вихованців, розвинув у кожному молодому хореографові саме йому властиві творчі якості, допоміг знайти його особистий, оригінальний творчий шлях [5]. Крім того, завдання педагога – знайти до кожного студента-хореографа своєрідний підхід, враховуючи його індивідуальні особливості (фізичні дані, хореографічні здібності, темп роботи тощо), адже кожна особистість – своєрідна й неповторна.

Педагогічні дослідження фахівців у галузі хореографії (І. Антипової, Г. Березової, А. Ваганової, Є. Зайцева та ін.) переконують, що в процесі оволодіння спеціальними хореографічними знаннями та практичними вміннями необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного студента, зокрема в період навчання хореографії особливу увагу слід приділяти індивідуально-диференційованому підходу, за яким варто враховувати не лише індивідуальні можливості студентів, але й активно впливати на формування їх особистісного хореографічного досвіду, професійних знань, умінь, навичок, максимально розвивати природні здібності.

Принцип наочності в процесі навчання сприяє розумовому розвитку студентів, полегшує процес засвоєння знань, стимулює мотиваційну сферу, сприяє поєднанню конкретного з абстрактним, раціонального з ірраціональним, теоретичних знань із практичною діяльністю. Він забезпечує повноцінність засвоєння танцювальної лексики, рухів, відповідних положень рук, корпусу, голови на основі естетичних і стильових вимог хореографічної школи.

У хореографії наочність пов'язана з конкретним показом вправ, їх характеристикою та словесним поясненням. У зв'язку з цим, педагог має бути обізнаним не тільки в методиці викладання, але й на високому рівні володіти методом ілюстрування, наприклад, показати, як правильно виконати те або інше «*па*». Такі покази повинні бути лаконічними й переконливими, зверненими до образної виразності музики й емоційної сфери особистості учнів, їх творчої уяви.

Крім наочного показу рухових дій, танцювальних вправ тощо, методично обґрунтованим є застосування аудіовізуальних засобів, ілюстративно-художніх матеріалів, які виховують увагу, спостережливість, культуру мислення, конструктивну творчість, інтерес до навчання, актуалізують чуттєвий досвід.

Принцип поєднання вербальних і невербальних факторів впливу передбачає обов'язковість словесного підкріплення. Так, М. Тарасов, зважаючи на це, зазначав, що «слово, якщо воно логічно звернене до мистецтва володіння танцем, до його суті й змісту, інколи буває сильнішим за будь-який показ» [3].

У дослідженні С. Філатова [8] «Від образного слова – до виразного руху» показана важлива роль «опорних сигналів», які допомагають опанувати змістовно-сисловою стороною руху. Автор переконує, що навчання буде більш ефективним, якщо роль цих сигналів, поряд із традиційною лексикою, виконуватимуть образно-метафоричні фразеологізми. Вимагаючи від студентів виконання певного завдання, педагог не повинен надавати перевагу тільки вербальним засобам, адже знання, не підкріплені наочністю, тобто почуттєвим досвідом, ніколи не будуть міцними.

Під час пояснення програмного матеріалу педагогу важливо дотримуватися таких дидактичних вимог: не перевантажувати процес навчання наочністю (це знижує самостійність і активність учнів під час осмислення навчального матеріалу); чітко використовувати наочні засоби в структурі уроку; правильно розподіляти наочність, яка використовується на занятті; уміло поєднувати наочність із поясненням, адже слово педагога спрямоване на безпосереднє сприймання змісту навчального матеріалу, відображеного в наочності, допомагає осмислити спостережуване та сформулювати зв'язки між фактами і явищами. Також педагог має чітко усвідомити, що, коментуючи наочність, дає додаткову інформацію про спостережуваний об'єкт та його зв'язки.

У навчальному процесі студентів-хореографів вербальні й невербальні компоненти взаємодоповнюють один одного, що є гарантією правильного засвоєння навчального матеріалу. Не слід протиставляти словесні сигнали невербальним, жесто-мімічним. Тільки їх поєднання робить навчання хореографії більш успішним і творчим.

Принцип руху від простого до складного передбачає, що в процесі навчання нові вправи й рухи обов'язково пов'язані з раніше засвоєними: кожен попередній рух є підготовчим для наступного, в кожному новому русі мають бути присутні елементи попередніх вправ. Поступове ускладнення рухів у процесі навчання хореографії зумовлює наростання обсягу й інтенсивності навантажень, що забезпечує поступовий розвиток хореографічних умінь і навичок.

Цей принцип ґрунтується на закономірності поступового, рівномірного розвитку розумових і фізичних здібностей студентів-хореографів та передбачає таку послідовність, при якій танцювальні вправи, що вивчаються, виконуються в порядку зростаючої структурної (координаційної) складності, адже поняття «просте» й «складне» відносні та визначаються рівнем підготовленості студентів, їх руховим досвідом.

Також варто зазначити, що завдяки цьому принципіві розкривається залежність ефекту навчання від підвищення професійних вимог щодо виконання танцювальних рухів. На нашу думку, прогрес у вимогах повинен виражатися в поступовому ускладненні техніки виконання танцювальних рухів, у їх постійному поповненні, а отже – і в безперервному підвищенні фізичних навантажень.

Реалізація принципу руху від простого до складного здійснюється у двох взаємопов'язаних напрямках: технічне ускладнення танцювальних рухів, які вивчаються, й розширення їх структурного складу. Означений принцип сприяє вдосконаленню танцювальної діяльності студентів, формуванню певних професійних і хореографічних умінь. Розширення структурного складу танцювальних рухів, що вивчаються, забезпечує різносторонню хореографічну підготовку, озброює майбутніх педагогів-хореографів необхідними в їх професійній діяльності вміннями, а також забезпечує розвиток хореографічних здібностей з метою формування професійних умінь. Пропонуючи студентам танцювальні вправи, не варто перевищувати їх можливостей. Проте й дуже легкі вправи не сприятимуть досягненню бажаного результату, а отже, втрачають свій розвиваючий вплив. Тому педагогу необхідно розробити таку методику навчання, яка б дозволила студентам із різними можливостями досягти найвищих результатів.

Принцип багаторазового повторення й варіативності сприяє формуванню рухових умінь і спеціальних знань завдяки багаторазовому повторенню. Повторення – головний і єдиний спосіб закріплення результатів, досягнутих у навчанні. Отже, навчальний матеріал повинен повторюватися регулярно, а не тоді, коли виявиться, що він погано засвоєний. Реалізація принципу багаторазового повторення має велике виховне значення, оскільки привчає студентів до регулярної роботи. Проте викладачеві варто завчасно передбачити не лише характер і кількість повторень, а й кількість інтервалів для відпочинку. Зауважимо, що під час навчання процес повторення не може бути безмежним, а як наслідок – виникають проблеми кількості повторень і розподілу їх у часі.

У процесі багаторазового повторення танцювальних рухів необхідно слідкувати за правильним їх виконанням. Якщо з'являються помилки, їх слід якнайшвидше усувати, оскільки вони уповільнюють процес навчання, створюють передумови для неправильного виконання танцювальних рухів. Якщо одні й ті самі помилки з'являються постійно, то розучування краще припинити, інакше повторені багато разів помилки стануть автоматизованими. виправлення помилок слід починати з найбільш важливих, адже від цього залежить поява другорядних помилок.

Завдяки означеному принципу досягається закріплення набутого та створення передумов для подальшого процесу підготовки хореографів. Повторення рухів, творчих завдань, етюдів, танців – обов'язковий елемент процесу засвоєння навчального матеріалу, який має сенс лише в тому випадку, коли кожне повторення супроводжується додатковими завданнями.

У процесі повторення танцювальних рухів необхідно уникати одноманітності, адже багаторазове відтворення руху може призвести до перевтоми, а як наслідок — танцювальні рухи втрачають свою яскравість і технічність, робляться хаотичними, нечіткими, що значно знижує результативність тренування. Тому поряд із повторенням танцювальних вправ велике значення має варіативність рухів, коли в знайомий рух, танець необхідно вносити елемент новизни, ставити нові вимоги до виконання танцювальних рухів, динамічності навантажень і розмаїтості їх застосування.

Принцип міцності знань і вмінь дозволяє оцінити кінцевий результат навчання, що виражається в готовності студента до хореографічної діяльності, достатній тривалості збереження засвоєних хореографічних знань і вмінь, можливості використання їх у поєднанні з раніше набутими знаннями й уміннями, створенні необхідних передумов для подальшого оволодіння більш складним навчальним матеріалом.

Головна ознака міцності знань – свідоме й ґрунтовне засвоєння навчального матеріалу, а систематичне повторення – головний і єдиний спосіб закріплення й удосконалення результатів, досягнутих у навчанні. Реалізація цього принципу передбачає: повторення пройденого навчального матеріалу й запам'ятовування нового в поєднанні з пройденим; активізацію студентів під час повторення (запитання, порівняння, аналіз тощо); групування навчального матеріалу з метою його систематизації, виокремлення головного; використання у процесі повторення різноманітних методик, форм, вправ, самостійної роботи тощо; творче застосування

набутих знань і вмінь; використання вивченого матеріалу в професійній діяльності; постійне поповнення та закріплення хореографічних знань і рухових умінь, удосконалення практичних умінь і навичок.

Принцип міжпредметних зв'язків реалізує культурологічний підхід у навчанні хореографії. Відомо, що чим більше нових знань і вмінь здобуде молодий фахівець, тим кращим буде результат навчання. Ще Ж. Ж. Новерр у своїх «Листах про танець» писав, що балетмейстер, «щоб створити витончену композицію», повинен мати необхідний багаж знань [7].

Р. Захаров, відомий педагог і хореограф, зазначав, що «хореографія як вид мистецтва має свою специфіку, яка, у свою чергу, визначає специфіку професії педагога-хореографа. Крім ґрунтовних знань із хореографії, майбутній хореограф повинен знати педагогіку, анатомію, музику, а також бути психологом, здатним аналізувати психологічний стан своїх вихованців...» [6]. Він вважав, що навчальний процес має складатися таким чином, щоб навчальні предмети взаємодоповнювали один одного, а спеціальні дисципліни вивчалися в тісному зв'язку з філософією, педагогікою, психологією, літературою, етикою й естетикою, культурологією, іноземною мовою та ін.

Так, яскраво розкрити художній образ у танці (створення костюмів і сценографії) педагогу-хореографу допоможе образотворче мистецтво, зрозуміти історію розвитку сучасної або бальної хореографії – вивчення історії розвитку хореографії взагалі. Для більш повного розуміння методики виконання рухів, комбінацій потрібні знання анатомії та фізіології людини, для складання танцювальних творів – основ музичної грамоти, а щоб зміст танців був цікавим і запам'ятався глядачеві, постановник повинен черпати натхнення в літературі. Крім того, студентам необхідні знання іноземних мов, адже відомо, що основна термінологія класичного та народно-сценічного танців походить з французької мови, а бальної хореографії – з англійської.

Висновок. У підготовці вчителя хореографії конкретизація педагогічних принципів дозволяє утворити струнку систему, цілісну єдність, що виявляється в їх тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Тому в практичній діяльності необхідно орієнтуватися не на окремі педагогічні принципи, а на їх систему, яка забезпечує оптимізацію процесуального та змістового перебігу навчальної діяльності студентів-хореографів. Творче використання педагогічних принципів у

хореографічній освіті відповідно до конкретних умов навчально-пізнавальної діяльності студентів забезпечує ефективність усього дидактичного процесу підготовки майбутнього фахівця у галузі хореографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бежар М. Мгновения в жизни другого / М. Бежар. – М. : Созтеатр СТД СССР, 1989. – 238 с.
2. Григорович Ю. Н. Проблемы, традиции и новаторство в практике советского балета / Ю. Н. Григорович // Большой театр СССР. – М. : Сов. композитор, 1976. – Вып. 2. – С. 281–288.
3. Гройсман А. Л. Методологические принципы хореографического образования / А. Л. Гройсман // Психолого-педагогические аспекты обучения студентов театральных вузов : сб. фрагментов дисс. исследований. – М. : Имприт, 1996. – Вып. 3. – С. 4–8.
4. Дубогай А. Д. Психолого-педагогические основы формирования здорового образа жизни школьников младших классов : дисс. ...доктора пед. наук : 13.00.01 / А. Д. Дубогай. – К., 1991. – 374 с.
5. Захаров Р. В. Сочинение танца. Страницы педагогического опыта / Р. В. Захаров. – М. : Искусство, 1983. – 224 с.
6. Захаров Р. Записки балетмейстера / Р. Захаров. – М. : Искусство, 1976. – 351 с.
7. Новерр Ж. Ж. Письма о танце / Ж. Ж. Новерр. – Л.-М. : Искусство, 1965. – 376 с.
8. Филатов С. В. Ассоциативный эксперимент как метод усвоения танцевальных навыков балетмейстеров / С. В. Филатов // Психолого-педагогические аспекты обучения студентов театральных вузов: сб. фрагментов дисс. исследований. – М. : Имприт, 1996. – Вып. 3. – С. 28–39.

РЕЗЮМЕ

А. И. Пилипенко. Конкретизация педагогических принципов в профессиональной подготовке будущих учителей хореографии

В статье осуществлено теоретическое обоснование и конкретизация педагогических принципов, которые целесообразно комплексно использовать в профессиональной подготовке будущего учителя хореографии. Выделены педагогические принципы, которыми чаще всего руководствуются преподаватели хореографических дисциплин (сочетание традиций и новаторства, системности и последовательности обучения, индивидуализации и дифференциации, наглядности, сочетание вербальных и невербальных факторов влияния, движения от простого к сложному, многократного повторения и вариативности, прочности знаний и умений, межпредметных связей).

Отмечено, что в подготовке учителя хореографии конкретизация педагогических принципов позволяет создать стройную систему, целостное единство, проявляющееся в их тесной взаимосвязи и взаимозависимости. Поэтому в практической деятельности необходимо ориентироваться не на отдельные педагогические принципы, а на их систему, которая обеспечивает оптимизацию процессуального и содержательного течения учебной деятельности студентов-хореографов. Творческое использование педагогических принципов в хореографической образовании применительно к конкретным условиям учебно-познавательной деятельности студентов обеспечивает эффективность всего дидактического процесса подготовки будущего специалиста в области хореографии.

Ключевые слова: педагогические принципы, будущий учитель, профессиональная подготовка, хореография.

SUMMARY

A. Pylypenko. The concretization of pedagogical principles in the training of future teachers of dance

The article presents a theoretical justification and specification of pedagogical principles that should be comprehensively used in the professional training of future teachers of dance. Pedagogical principles that guided teachers often dance courses (a combination of tradition and innovation, consistency and sequence learning, individualization and differentiation of clarity, the combination of verbal and nonverbal factors influence the movement from simple to complex, multiple repetition and variation, strength, knowledge and skills, interdisciplinary connections) are singled out in the article.

The author emphasizes that in the preparation of teachers teaching the principles of choreography specification enables to form a coherent system, coherent unity that is found in their close relationship and interdependence. Therefore, the practice should focus not on specific pedagogical principles, and in their system, which provides procedural and semantic optimization flow of learning activities students choreographers. Creative use of pedagogical principles in choreographic education according to the specific conditions of teaching and learning of all students provides efficiency didactic process of training future specialists in the field of choreography.

Key words: pedagogical principles, future teacher, professional training and choreography.